

BASIN İŞLETMELERİNDE TEKELLEŞMEYE BAĞLI HAK İHLALLERİNİN İŞGÖREN ÜZERİNDEKİ SOSYAL PSİKOLOJİK ETKİLERİ: İZMİR BASIN İŞLETMELERİ ÖRNEĞİ

Ahsen Armağan
Ege Üniversitesi

Çiğdem Dirik
Ege Üniversitesi

ÖZET

Bu çalışmanın temel amacını; küreselleşme ve tekelleşmeye bağlı olarak, mülkiyet yapısı ve ilişkileri ile dönüşüme uğrayan basın işletmeleri ve basın işletmelerinde çalışan işgörenlerin karşılaştıkları hak ihlalleri, yoksulluk ve yoksunluğa bağlı deneyimlenen yabancılaşma pratikleri ve onları çalışan insan onurundan uzaklaştıran diğer sosyolojik etkenler oluşturmaktadır. Araştırmada Young Şema Ölçeği ve Likert Tutum Ölçeği kullanılmakta ve istatistiksel bulgular eleştirel kuramlar çerçevesinde analiz edilmektedir.

Günümüzde tekelleşmenin kısıtacısı altında giderek tecimselleşen basın işletmelerinde işgörenler, adil ücret, sendikal haklar, sosyal güvenlik, cinsiyetçi kimlik ayrımı, mobbing, kadrosuz çalışma, karar sürecine katılım yoksunluğu, emeğin sömürsü gibi pek çok alanda hak ihlalleri girdabı içine itilmekte ve yine pek çok sosyal psikolojik yoksunluğu deneyimlemektedir. Başarısızlık, karamsarlık, güvensizlik, yabancılaşma, onay arayıcılık, cezalandırılma, yetersiz ödenetim, tehdit karşısında boyun eğme, stres gibi pek çok etmenle karşılaşmakta ve meslek pratiklerinden gün geçtikçe uzaklaşmaktadır. Bu nedenle; Türkiye ölçeğinin önemli bir yansıması olan İzmir basın işletmelerindeki hak ihlallerinin ve işgörenlerin sosyal psikolojik yoksunluklarının boyutu bu çalışmada analiz edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, tekelleşme, yabancılaşma, hak ihlalleri, sosyal psikolojik yoksunluklar.

ABSTRACT

The main purpose of this study is press institutions which have undergone a transformation with their relations and structures of property owing to globalization and monopolization, and violations of rights faced by the employees, estrangement practices experienced due to poverty and deprivation; and other sociological factors which keep them apart from their honour of being an employed individual. In the research, Young Schema Scale and Likert Attitude Scale are used and statistical findings are analyzed within the framework of critical theories.

Today, in press institutions that are gradually becoming commercialized under the pressure of monopolization, employees are forced into a vortex of violations of rights in the fields such as fair payment, union rights, social security, sexual discrimination, mobbing, temporary employment, being deprived of the right of taking part in decision making processes, exploitation of labour and they experience lots of social psychological deprivations. They face a lot of factors such as failure, pessimism, distrust, estrangement, seeking for approval, being punished, inadequate self control, abidance with threats, stress and are drawn away from their occupational practices day by day. Therefore, violations of rights in Izmir press institutions which are a reflection of Turkey scale and the extent of social psychological deprivations are analyzed in this study.

Key words: Globalization, monopolization, estrangement, violations of rights, social psychological deprivations

GİRİŞ

Eleştirel perspektiften yaklaşıldığında; küreselleşme olgusu, genelde teknoloji özelde ise iletişimden geçerek uluslararası alışveriş, karşılıklı bağımlılık ve bilgi toplumuna evrilme mitini yerleştirip yaygınlaştırmak için kullanılan bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır.

Ulus devletin korumacı politikalarının ortadan kalktığı, emperyalizmin sonunun geldiği, refaha ulaşıldığı, ideolojilerin sonunun geldiği paradigmasını yaygınlaştırarak, neo-liberalizmin değerlerini ve egemen gerçekliğini pazarlama ve kendi yönetim uzmanları kanalı ile gizleyip gizemleştirerek, sistemi meşrulaştırmaya çalışmaktadır. 1900-2000’li yıllara bu bağlamda sürdürülebilir kalkınma, özelleştirme, esnekleştirme, yapısal ve dinamiksel dönüşüm, demokratikleşme ve deregülasyon (kuralsızlaşma) pratikleri ile girilmiş ve bu olgular yaygınlaştırılmıştır.

Küreselleşmeye koşut olarak yaygınlaştırılan yeniden yapılanma süreci, 1980’lerden sonra Türkiye’nin de gerçekliğini oluşturmuş, neo-liberal politikalara koşut olarak her alanda izlenebilen değişim ve dönüşüm, basın sektörünün yapı ve dinamiklerini de etkilemiştir.

Basının yoğun teknolojiye bağlı olarak büyük sermayeye olan gereksinimi, üretim, dağıtım ve hammaddenin yüksek maliyeti ve rekabet koşullarına ayak uydurabilmesi, reklam gelirlerine bağımlılığı ve reklam gelirlerinin sınırlı olması, hatalı hükümet politikaları, hukuki düzenlemeler, gün geçtikçe sınırlanan tiraj kaygısı sonucunda basın işletmeleri de özelleştirme paradigması çerçevesi altında çok uluslu şirketlere ve sermaye çevrelerine kapısını açmıştır. Çok geçmeden dikey, yatay ve çapraz yoğunlaşma yolu ile; kendi alanının dışında olan ulaşım, turizm, müteahhitlik, enerji, bankacılık gibi sektörlerle işbirliğine girerek oligopol piyasaları oluşturmuştur (Aras, 2008: 12). Basındaki oligopolleşme hareketleri sermaye sahiplerinin en gözde yatırım alanı haline gelmiştir. Diğer yandan 1990’lı yıllarda medya ve siyaset ilişkisi de yoğunlaşmış ve siyasal etkinlikler artmıştır. (Sönmez, 2004: 32), Türkiye’de sermaye çevrelerinin basın sektörüne girmek istemesinin gerekçelerini, dördüncü gücü paylaşma, siyasi çevreler içinde itibar görme ve elindeki güçle korkutma, bu sayede devlet ihalelerinden ve banka kredilerinden yararlanma, teşvikleri ele geçirerek ve basını kullanarak pazarlama faaliyetlerini üst düzeye çıkarmak olarak belirtmiştir.

Basındaki tekelleşme, ekonomik açıdan büyük güç alanlarına kapılarını açarken, aynı zamanda siyasal etkinlik sağlama, muhalefetin sesini kısma ve neo-liberalizmin tek yanlı ideolojik etkinliğini meşrulaştırmaya da katkıda bulunmuştur (Uzun, 2008:42-48).

Murdock ve Golding (1991: 30) günümüz basın sektöründe, paydaşların artmasına bağlı olarak denetim (yönetim) yapısının sahiplik (sermaye) yapısından ayrıldığı öne sürülse dahi, sahiplik yapısının hala denetimi ellerinde tuttuğunu ifade etmektedir. Bu durum, tekelleşme içindeki basında şirketin genel politikalarının saptanmasında, gündemin belirlenmesinde ve uygulanmasında sahiplik denetiminin devam ettiğinin bir göstergesi olarak görülmektedir.* Farklı bir ifade ile tekelleşme altında üretim araçlarına sahip olanlar, üretim ve dağıtımın ana süreçleri üzerinde de denetim uygulamaktadırlar. Bu bağlamda, basın işletmelerinde genel ve temel amaç, sahiplerinin çıkarlarının korunması ve kârlılıktır. Kârdan sonuçlanan artı değer büyük kısmına sahip olmak, kendi çıkarlarını, güç ve ayrıcalıklarını pekiştirmektir.

Maddi üretim araçlarını, denetleyen sınıfın düşünce, üretim ve dağıtımını belirlemesi nedeni ile çıkar sahiplerinin düşünceleri, dönemin egemen düşüncesi olarak meşrulaştırılmaktadır.

Chomsky, tekelleşme altında medyanın temel görevinin, içte egemenliği dışta ise emperyalizmi desteklediğini ifade etmektedir (Chomsky, 1988). Basına yansıyan haberlerin bir-biri ile ilişkili beş süzgeçten geçtiğini, bu süzgeçlerin sırası ile; kâr amacı gütmek, tekelleşme ve sahipliğin ideolojisini uygulamak, reklamların en önemli gelir kaynağı olarak egemenlik kurması, temel enformasyon kaynağı olarak, devlet, iş çevresi ve uzmanların dikkate alınması ve saldırı kaynağı kullanarak demokratik toplum üzerinde düşünce bekçisi olarak çalışmasının temel alındığını belirtmektedir. İnsanların dikkatini, spor, seks skandalları, medyatik olanlar ve meşhurlar üzerinde toplayarak, onları emtialaştırıp sosyal bilinci yönettiğini gözler önüne sermektedir.

* Eleştirel ekonomi politik yaklaşım, medyada ana akım düşüncenin tersine, politik iktidar oyunu ve toplumsal ilişkiler üzerine odaklanır. Medya incelemeleri, genel toplumsal üretim, artı değer gasbı, üretim biçimi, üretim ilişkileri ve üretim koşullarından bağımsız incelemez; örgüt yapısı, sahiplik, tekelleşme, pazar kontrolü, kitle iletişim kurumlarındaki iş ilişkileri, çalışma politika ve yöntemleri, sendikalaşma, toplu sözleşme, maddi ve simgesel kaynakların eşit olmayan paylaşımı ve yeniden inşası üzerine odaklanır (Golding ve Murdock, 1991:56). Temsilcileri; Smythe, Schiller, Murdock, Chomski, Granham, Mosco, Wasco ve diğerleridir.

Tekelci kapitalizm altında Adorno’nun deyimi ile kültür endüstrisi, kitlelerin bilincini o kadar kolonileştirmiştir ki akıl tutulması içinde kitleler düşünemez hale gelmiş, yaratıcılık adına hiçbir alan bırakılmamıştır. Kapitalist üretim altında haberler, tüketicinin bedenini ve düşüncesini kuşatmıştır. Tekel altında reklamlar daha çok anlamsızlaştıkça daha fazla her şeye gücü yeten olmuştur (Erdoğan ve Alemdar, 2005: 266 - 398).

Smythe de basının, sivil satış çabası olarak işlev gördüğünü, oluşturduğu gündemle toplum için sorunlar yarattığını, izleyiciyi kitle halinde üretilen reklamcıya pazarladığını ifade etmektedir. Böylece insanlar; maddi şeylere, kendilerinden başkaya başkalaşmakta, para çalışmakta, sermaye üretmekte, kitle iletişim araçları etkilemekte ve fetişleştirmektedir. Farklı bir ifadeyle, üretim araçlarına sahip olanlar; denetleme gücü altında emeği sömürmekte, özel

girişim, demokrasi, yatırım, iş kurma, kişisel özgürlük, bağımsızlık mitleri ile fetişleştirme işlevini sürdürmektedirler.

Tekelleşme karşısında küçük gazeteler kapanmış, 1990'larda çalışanlar işsiz kalmış ve sendikalaştırma yaygınlaşmıştır. Bu durum, çalışanlar üzerinde ücret ve sosyal haklar üzerindeki baskıyı arttırmıştır. Yeni centilmenlik anlaşmaları ile eleman transferleri engellenmiş, işten ayrılan fikir üreticileri başka kurumda çalışmadıkları gibi herhangi bir hak talepleri de engellenmiştir. İşveren ücretler üzerinde söz sahibi olurken, iş arzı daraltılmış, maliyet düşüşleri ile sermaye daha çok artmıştır.

Marks sermayeyi, geçmiş, birikmiş ve maddileşmiş emeğin canlı emek üzerinde ta-hakküm kurma biçimi olarak tanımlar (www.toplumdusmani.net). Emeğini satarak pazara giren fikir üreticisi de ne eşittir ne özgürdür. Emek, kontrol altına alınan pazar durumuna getirilmektedir. Bu nedenle özgürlük ve bağımsızlıktan söz eden bir gazetecinin özgürlük ve bağımsızlık söylemi, onun bağlı olduğu basın işletmesinin çıkar ve mülkiyet ilişkileri ile belirlenen bağımsızlık ve özgürlük alanı kadar görülmelidir. Bunun dışındaki alan risklidir ve bu lüks, gazeteciye verilmemiştir (Alemdar ve Erdoğan, 2005: 257).

Basın sektöründeki ilişki ve etkileşim kalıpları sermaye çıkarlarını gerçekleştirmeye doğru evrilirken, işgörenler giderek eşitsizliğin doğurduğu mutlak ve göreceli yoksunluk ve yoksulluk içine itilmektedir. Göreceli yoksunlar siyasi, kültürel ve sosyal kaynaklardan yararlanamazken; mutlak yoksullar hem ekonomik, hem de göreceli yoksulların sahip olduğu kaynaklardan yararlanamamakta ve yabancılaşmayı yaşamaktadırlar.

Günümüzde ticari bir işletme haline dönüşen basında çalışan iş görenler, adil ücret alamama, sendikalara üye olamama, sosyal güvenlik haklarından mahrum bırakılma, iş koşullarına bağlı hastalıklar ve izin alamama, cinsiyetçi yönelim gibi çeşitli hak ihlalleri ile karşı karşıya kalmaktadır.

Hak ihlalleri fikir üreticilerinde gün geçtikçe artan biçimde ürettiği nesneden, üretim kararlarından, üretim tarzına bağlı maddi ve bilişsel egemenlik altında biçimlenmiş olan kendinden ve diğerleri ile olan ilişkisinden kaynaklanan yabancılaşma duygularını yoğun yaşamalarına neden olmakta, ayrıca farklı sosyal psikolojik olumsuz etmenlerle karşılaşmaktadırlar. Örneğin, duygusal yoksunluk, karamsarlık, güvensizlik, başarısızlık, zedelenmiş otonomi bunlardan sadece birkaç tanesidir (Tutar, 2009: 17).

Yapılan bu çalışmada basın işgörenlerinin mesleki hak ihlalleri ve hak ihlallerine bağlı deneyimlenen sosyal psikolojik etkenler, hem kuramsal hem de ampirik düzlemde irdelenmektedir.

a) Basın Çalışanlarının Hak İhlalleri

Basın çalışanları, çalışma hayatında yaşanan hak ihlallerini sık sık gündeme getirirken kendi sorunları ile ilgili sesini duyurabileceği bir mecra bulamamaktadır. Sektörde çalışanların yoğun ve stresli çalışma temposuna hak ihlallerinin de eklenmesi motivasyonlarının düşmesine ve sağlıklarının bozulmasına neden olmaktadır. Basında yaşanan hak ihlalleri daha fazla başlık altında toplanacağı gibi genel olarak şu şekilde sıralanabilir:

Sendikalaştırılma, yetersiz ücret politikası, kadroların daraltılması ve kadrosuz çalıştırılma, cinsiyetçi kimlik ayrımı, mobbing, çalışma süresi, kıdem tazminatı ve izinler ile ilgili ihlaller.

- **Sendikalaştırılma:** Basın sektöründe çalışanların sosyal haklarından birisi olan sendikalaşma hakkı; sendika kurma, serbestçe bir sendikaya üye olma, ayrılma ve sendikal mücadele haklarını içermektedir (Özsever, 2004:60). Ancak basın çalışanlarının sendikalaşma ve örgütlenme hakkı 1980'li yıllarda sektörün yapısındaki değişimle birlikte engellenmeye başlanmıştır.

Bugün itibariyle yaklaşık olarak elli bin kişilik çalışanı olan basın sektöründe, emekçilerin yarısı kayıtdışı olarak çalıştırılmakla birlikte, sendikal haklardan yararlananların sayısı % 1'i geçmemektedir. (www.tgs.org.tr/index2.php?option=c...) Sektörün yapısı incelendiğinde çalışanların büyük çoğunluğunun haklarının korunamaz duruma geldiği gözlenmektedir.

- **Yetersiz Ücret Politikası:** Basın sektöründe çalışan fikir işçileri arasında ücret politikası açısından farklılık bulunmaktadır. Yüksek yaşam standardına sahip, yüksek ücret alan köşe yazarları ve yöneticilere karşılık, mesleğin zorluklarını yaşayan, güvencesiz koşullarda çalışan muhabirler, düşük ücretlerle çalışmaktadır (Seçkin, 2010:70).

Basın sektöründe çalışan muhabirlere ortalama olarak benzer ücretler ödenmekle birlikte çoğu zaman yaşanan ekonomik krizlerin ve kurumun yaşadığı finansal sıkıntıların yükü çalışanların omzuna yüklenmeye çalışılmaktadır. Sözü edilen durumlarda fikir işçisi, en kolay vazgeçilen üretim faktörü haline gelmekte, çalışmaya devam etmesi halinde de kendisinden fedakarlık yapması beklenmektedir. Sonuçta ya maaşına çok az zam yapılmakta ya da maaşlarını düzensiz almaktadır.

Basında uygulanan havuz sistemi de çalışanların ücreti açısından değerlendirilmelidir. Bu sistemde bir medya grubuna bağlı olarak çalışan bir gazetecinin haberi, grubun diğer gazete, dergi, televizyon gibi yayın organlarında yayımlandığı halde çalışana tek bir ücret ödenmekte ve çalışanlar ücret yönünden mağdur olmaktadır (Özsever, 2004:160).

Ücretle ilgili bir diğer sorunda, bordro uygulaması ile ilgilidir. Muhabir tam zamanlı çalışan bile olsa, çoğunlukla maaşının bir kısmı bordroda gösterilmekte, diğer kısmı telif ücreti olarak ödenmektedir. Bu durum, çalışanların kıdem tazminatlarının bordro üzerinden hesaplanmasına, dolayısıyla daha düşük tazminat almalarına neden olurken, işverenin de daha az vergi vermesine yol açmaktadır (Seçkin, 2010 : 72).

Basın sektöründe çalışan muhabirlerin, büyük çoğunluğu zorlu çalışma koşullarına rağmen çoğu zaman emeklerinin karşılıklarını alamazken işsizlik korkusu nedeniyle çalışmalarına devam etmektedirler.

- **Kadroların Daraltılması ve Kadrosuz Çalıştırılma:** Basın sektöründe kadrolar gün geçtikçe daralırken işveren minimum kadro ile maksimum çalışma beklentisi içine girmektedir. Bu durum, işsizliğin yoğun olarak yaşandığı basın piyasasını etkilerken, bir yandan da çalışanlar açısından tehdit oluşturmaktadır.

2011 yılında, büyük medya kuruluşlarından, bir ay içinde yaklaşık 360 basın çalışanın işten çıkartılması, 2001 ekonomik krizinde 5000 çalışanın işini kaybetmesi ve bir daha mesleklerine dönememeleri, kalan bazılarının da aylarca ücretsiz çalışmak zorunda kalması, çalışanları etkileyen olaylardan bazılarıdır. (www.tgs.org.tr/index2.php?option=c...).

Basın sektöründe, çalışanların bir kısmı 212 Sayılı Basın İş Yasası'na göre çalıştırılırken, bir kısmı da daha az ekonomik ve sosyal haklar içeren İş Yasası'na göre sigortalanmakta, bir kısmı ise sigortalanmadan çalıştırılmaktadır (Seçkin, 2010:72).

Özellikle çalışanların haklarını koruyan 212 sayılı yasa işverenler tarafından kendilerine yüksek maliyet ve sorumluluklar getirdiği ileri sürülerek eleştirilmektedir.

Kadroların daraltılmasının yanında sektör açısından sorun teşkil eden diğer bir noktada stajyer konumunda uzun süre çalıştırılmadığıdır. Basın İş Kanunu'na göre mesleğe yeni başlayan gazeteciler "stajyer gazeteci" olarak üç ay deneme süresiyle çalışmaktadır. Daha önce bir gazetede çalışan ve stajyerliği kalkan gazetecinin başka bir kuruma girdiğinde deneme süresi konulmaması ve stajyer kadrolarının yazı işleri kadrosunun % 10'unu geçmemesi koşuluna rağmen pek çok gazeteci yıllarca stajyer olarak çalıştırılmaktadır (Görmüş, 2008: 67). Sektörün koşullarına dayanarak kadroya alınabilecekleri umuduyla çalışan genç fikir işçileri, çok az ücretlerle sosyal güvenceden yoksun olarak çalışmaktadırlar.

- *Cinsiyetçi Kimlik Ayrımı:* Her sektörde olduğu gibi basın sektöründe de cinsiyetçi kimlik ayrımı ile ilgili hak ihlallerine rastlanmaktadır. Toplumdaki erkek egemen yapının kadınlar için doğurduğu sorunlar, gazeteciliğe ve basın kuruluşlarına aynı şekilde taşınmaktadır (Tılıç, 1998 : 130).

Her ne kadar erkek gazetecilerin bir kısmı kadın muhabirlerin mesleklerini icra ederken daha avantajlı olduklarını ifade etseler de, kadın muhabirlere gazetecilikle ilgili bazı alanlarda daha az rastlanmaktadır. Basın kuruluşlarının organizasyon yapıları incelendiğinde, yönetimle ilgili bölümlerde erkek egemen yapı daha net ortaya çıkmaktadır.

- *Mobbing:* Mobbing kavramı çalışma yaşamında bireylere üstleri, eşit düzeydeki çalışanlar veya üstleri tarafından sistematik bir biçimde uygulanan her tür kötü muamele, tehdit, şiddet ve aşağılama gibi davranışları ifade etmektedir (Tınaz, 2006 : 13-14).

Basın çalışanları açısından düşünüldüğünde, sürekli basın piyasasında çalışmak isteyen ama işsiz olan potansiyel iş gücünün hatırlatılması, yaptığı işin beğenilmemesi, eleştirilip küçümsenmesi, ücretinin artmamasına rağmen giderek iş yükünün artırılması vb. örneklerle sürekli karşılaşmaktadır. Bu durum zaten stresli bir meslek olan gazeteciliğin çalışma koşullarını daha da ağırlaştırmakta ve çalışanlarda, gerek psikolojik gerekse fizyolojik rahatsızlıklara neden olmaktadır.

Bu konu ile ilgili olumlu bir gelişme olarak, Anadolu Ajansı ile TGS(Türkiye Gazeteciler Sendikası) arasında imzalanan toplu iş sözleşmesi hükümleri arasına ilk defa mobbing kavramı girmiştir (www.tgs.org.tr/index2.php?option=c...). Mobbing kavramının gerek yasalarda gerekse sözleşmelerde yer alması çalışan hakları açısından olumlu bir gelişmedir.

- *Çalışma Süresi, Kıdem Tazminatı ve İzinler İle İlgili İhlaller:* Basın çalışanları çoğunlukla yasal çalışma süresi olan sekiz saatin üzerinde çalışmakta ve kendilerine bu durumun mesleğin doğası gereği olduğu sık sık vurgulanmaktadır. Uzun çalışma saatleri düzensiz yaşam ve stres bazen gazetecilerin sağlığını tehdit eder boyuta gelse de çalışma koşullarında değişiklik olmamaktadır.

Sendika korumasının olmayışı nedeniyle gazetecilerin hafta tatilleri ve yıllık izinleri, olması gerektiği şekilde kullanılmadıkça, çalışma saatlerinin de giderek belirsizleşmesine neden olmaktadır (Tılıç, 1998 : 220).

Çalışanlar açısından 2008 yılında yıpranma payının kaldırılması da önemli bir sorun teşkil etmektedir. Gazeteciler yıpranma paylarını tekrar elde etmek için çalışmalar yapmaktadırlar. Kıdem tazminatı konusunda ise Yargıtay Hukuk Genel Kurulu tarafından verilen gazetecinin istifa etmesi halinde kıdem tazminatı alamayacağı yönündeki karar, çalışanlar açısından olumsuz bir gelişmedir (www.tgs.org.tr/index2.php?option=c...).

Çalışanlarla ilgili hak ihlallerine hastalık, askerlik ve doğum hallerinde yaşanan sıkıntılarda eklenmektedir. Özellikle sigortaları olmayan basın çalışanları, hastalanmaları halinde mağdur olmaktadır. Aynı durumda olan kadın çalışanlar doğum sonrasında, erkek çalışanlar ise askerlik sonrasında işlerini kaybetme endişesini taşımaktadırlar.

Görünen o ki birçok gazeteci yoksulluk ve yoksunluklara rağmen mesleklerinde devam etmektedirler. Bu grubun içinde bir kısmı idealist olarak çalışmaya devam etmesine rağmen, bir kısmı da iş bulamama korkusu nedeniyle şartları kabullenme yoluna gitmektedir.

b) Fikir Üreticilerinin İçinde bulunduğu Olumsuz Sosyal Psikolojik Tepkiler

Sosyal psikolojik perspektiften yaklaşıldığında, bireyin farkındalık düzeyi ve davranışları, onun sosyalizasyon sürecinde edindiği tutumlarının (olumlu, olumsuz, kalıpsal), dış çevresel faktörlerin, edinti, alışkanlıklarının ve geleceğe yönelik beklentilerinin bir fonksiyonu olarak ortaya çıkmaktadır. Bilişsel kuramlar (tutarlılık ve çelişki); bireyin duygulanım ve deneyimlerinin onun bilişsel yapısında sayılamayacak kadar çok şemalar oluşturduğunu savunur. Bireyin bu şemalarla dünyayı algıladığı, edimleri ve davranışlarının biçimlenmesinde anahtar rol oynadığı savunulmaktadır (Beck, Weishaar, 1997 : 250), (Shaw ve Ark, 1988 : 538-553).

Bilişsel şemalar bireyin kişisel ve çevresel bilgiyi düzenlemesine katkı sağladığı gibi, bireyin kendilik algısının oluşmasında da olumlu ya da olumsuz işleve sahiptirler. Farklı bir anlatımla; erken dönemlerde geliştirilen bilişsel şemaların daha sonra bireyin çevresi ile olumlu ya da olumsuz etkileşimi sonucunda kendilik algı ve davranışları da ona göre belirlenmektedir. Şemaların olumlu çevre ile etkileşimi bireyin özerkliği, öz denetimi, dengeli ve tutarlı olmasını ve yaşamdan keyif alıp, çelişkileri ile baş etme ve problem çözüme becerisini kazandırabileceği gibi, bunun tam tersi olumsuz çevresel faktörlerle etkileşimi onun disfonksiyonel duygulanım ve davranış örüntülerini meydana çıkaracaktır. Yani birey, dışlanma, duygusal yoksunluk, sosyal izolasyon/yabancılaşma, bozulmuş özerklik, yetersizlik/bağımlılık, başarısızlık, yetersiz özenetim, boyun eğme/geri çekilme, kendini feda etme, karamsarlık, aşırı eleştirelilik, acımasızlık/cezalandırıcılık, duyguları bastırma gibi engellere karşı savunma mekanizmaları geliştirecektir.

Young'un da (1991:77) üzerinde önemle durduğu mekanizmalar, günümüzde tekelleşme ortamında, temsil, kamuya bilgi verme ve gözlemlenme (watchdog) gibi gazetecilik yapma ideolojisinden sapmış, ürettiği ürüne ve kurumuna yabancılaşan, sadece yazı işlerinin diktesi altında etkinlikte bulunan basın fikir işçileri için de söz konusu olabilmektedir. Bu sosyal psikolojik etkenler aşağıda özetle betimlenmektedir:

- *Duygusal Yoksunluk / Anlamsızlık*: İşgörenin normal karşılması gereken duygusal gereksinimlerinin karşılanmadığı algısıdır. Sevilmeme, ilgilenilmeme, destek olunmama, dinlenilmeme, rehbersiz kalma duygusudur.
- *Hatalı Karar / Başarısızlık*: İşgörenin iş yaşamında performans, etkinlik ve verimliliğini kaybettiği inancı ile kendini yetersiz ve beceriksiz olarak algılamasıdır.
- *Duyguları Bastırma / Karamsarlık*: İşgörenin kendisi ve kurumsal yaşamının kötüye doğru gittiği algısıdır. Olumsuz perspektiften olay örgülerinin değerlendirilmesi, aşağılama, yanlış yapmaktan korkma, anksiyete ve baskı yaşamasıdır.
- *Yabancılaşma / Sosyal İzolasyon*: Kendisini kuruma karşı ve kurum içinde, farklı grup dışı olarak algılamasıdır. Grubun parçası olarak görmemesi, ürünün, ortamın ve iş ilişkilerinin dışında hissetmesidir.
- *Bağımlılık / Yetersizlik*: İşgörenin gündelik iş yaşam sürecinin tek başına sürdürme yetisinin kayb olduğu algısıdır. Önemli ve öncelikli kararlar alamaması, vereceği kararların yanlış ve geçersiz olduğu sanısı ile çaresizlik yaşamasıdır.
- *Üstünlük Duygusu / Aşırı Eleştirelilik*: İşgörenin iş yaşamında mükemmellik durumu asla gerçekleştirilmeyecek bir hedef konumundadır. Diğerlerini eleştirmek ancak kendisinin eleştirilmeden kaçınması, aşırı titizlik, kuralcılık, katı tutum geliştirme, sürekli çalışma ve en iyisini yapma zorunluluğu hissetmesidir.
- *Cezalandırma / Acımasızlık*: İşgörenin kendisi de dahil standart ve normlara uymayanlara katlanamaması, öfke duyması, hiçbir yanlışın cezasız kalmaması gerektiğine inanmasıdır.
- *Boyun Eğme / Geri Çekilme*: İşgörenin kendisi ve kurumu ile ilgili alınacak kararları, denetimi, bir başkasına bırakması gerektiği algısıdır. Öfke ve tepkiden kaçmak için bu yoldaki ihtiyaçlarını bastırmasıdır.
- *İstismar Edilme / Kendini Feda Etme*: İşgörenin kendi memnuniyetinin yerine başkalarının memnuniyetinin ön plana çıkması, haklarının karşılanmadığını düşünmesi, suçluluktan kaçınmak için başkalarına abartılı duyarlık göstermesidir.
- *Onaylanmak*: İşgörenin her yaptığı iş, aldığı kararlarla ilgili sürekli çevresindeki kişilerden ödül alma beklentisi.
- *Huzursuz ve Stresli Olmak*: İşgörenin çevresinden gelen uyaranlarla baş edememesi ve anksiyete, huzursuzluk, mutsuzluk yaşamasıdır.
- *Güvensizlik*: İşgörenin her an kendisine, kurumuna karşı olumsuz bir şey olacağı algısı ile strese sürüklenmesidir.
- *Öz Denetim Yetersizliği*: İşgörenin proaktif planlamalardan, öngöründe bulunmaktan ve saptanacak hedeflere ulaşmak için gereken eylem planlarından, sıkıntı, sorumluluk ve kişilerle yüzleşmeden kaçınmasıdır.

Her ne kadar bu özelliklerin hemen hemen hepsi her bireyde bir miktar mevcut olsa da, olumsuz nitelenebilmesi algıların şiddetine bağlıdır.

c) Araştırmanın Yöntem ve Tekniği

Araştırmanın kuramsal çerçevesini, ekonomi politik yaklaşım oluşturmaktadır.

Araştırma “betimsel” niteliklidir ve İzmir basın işletmesi dinamiklerine analitik perspektiften yaklaşılmaktadır.

Ölçüm aracı olarak Young Şema Ölçeğinden yararlanılmıştır. Beck, Shaw ve Ark’ın geliştirdiği şema ölçeğini yeniden revize eden Young, yaptığı bir dizi çalışmalar ve faktör analizleri sonucunda, kısa formunu onbeş şema başlığı altında toplamıştır (Young ve Ark: 1991).

Ölçeğin Türkçe’ye uyarlama çalışması Karaosmanoğlu ve arkadaşları (2009) tarafından gerçekleştirilmiş ve alanda kullanılmıştır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı oldukça yüksek bulunmuştur. (Cronbach, Alfa = .95). Ölçeğin alt ölçeklerinin iç tutarlılık katsayısı .54 ile .85 arasında değişmektedir (Karaosmanoğlu ve Ark, 2009: 75-86).

Araştırmanın Temel Amacı

İzmir ulusal basın işletmelerinde çalışan işgörenlerin (fikir üretici ve yöneticilerinin), çalışma koşullarına bağlı olarak karşılaştıkları hak ihlallerine yönelik algılarının ortaya çıkarılmasını ve hak ihlallerine bağlı olarak yaşanan, işgörenin tutum ve davranış örüntülerinde yarattığı olumsuz sosyal psikolojik etkilerin neler olduğunu saptamaya yöneliktir.

Araştırma Değişkenleri

Araştırmada iki bağımsız değişken kullanılmıştır.

Bunlardan ilki, demografik özelliklerdir (yaş, cinsiyet, çalışma süresi, statüsü).

İkinci bağımsız değişken ise, on kategoride özetlenen hak ihlâl algılarıdır (Sendika üyeliği, mobbinge maruz kalma, sosyal güvenlik hakları, cinsiyetçi kimlik ayrımı, yeterli ücret alamama, asgari ücret ödemeleri, kadrosuz çalışma, çalışma süre aşımı, karar sürecince bağımlılık).

Araştırmanın bağımlı değişkeni ise, yine on kategoride özetlenen işgörenin sosyal psikolojik tepkileri olarak belirlenmiştir (Duygusal yoksunluk, hatalı karar verme, duyguları bastırma, yabancılaşma, bağımlılık, eleştirelilik, cezalandırma, boyun eğme, istismar edilme, onay beklemek, stres ve güvensizliktir).

Araştırmanın Hipotezleri

H1: Basın işletmesinde çalışan fikir işçilerinin hak ihlallerine ilişkin algıları, çalışma süresi, statüsü ve yaşına bağlı olarak farklılaşma göstermektedir.

H2: Basın işletmelerinde çalışan fikir işçisinin deneyimlediği sosyal, psikolojik olumsuzluk ve açmazlar onun statüsü, yaşı ve çalışma sürelerine bağlı olarak farklılaşmaktadır.

H3: Basın işletmelerinde çalışan fikir işçilerinin hak ihlallerine ilişkin algıları ile onların sosyal, psikolojik tepkileri arasında ilişki vardır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

İş görenin basın işletmesinde uğradıkları hak ihlalleri ve ihlallere bağlı sosyal, psikolojik etkilenmeler uzun bir süreçte ortaya çıkan olgular olmasına karşın, bu kadar derinlikli bir konu zaman kısıtlaması nedeni ile “boylamsal” olmayıp “kesitsel” bir araştırma ile saptanılmaya çalışılmıştır. Diğer bir sınırlama, gazete işletmelerinin merkezinin, sahipliliğinin ve yönetim yapısının İstanbul’da bulunmasıdır. Bu nedenle araştırma sadece İzmir ulusal basınında gerçekleştirilmiştir. Üçüncü sınırlama, araştırmanın zaman yetersizliği nedeni ile sadece fikir üreticilerine uygulanması, diğerlerini dışarıda bırakmasından kaynaklanmakta-

dır. Diğer bir kısıtlama da araştırmanın yerel basın tarafından kabul edilmemesinden (reddedilmesinden) kaynaklanmaktadır.

Araştırmaya başlangıçta ulusal basın ile yerel basın çalışanlarının uğradığı hak ihlallerinin farklılığının olup olmadığı amacı ile yola çıkılmış ancak yapılan pilot çalışmalar sonucunda, yerel basın işletmelerindeki işletme sahiplerinin araştırmayı kabul etmemeleri sonucunda, yerel basın araştırma kapsamından çıkarılmak zorunda kalmıştır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini İzmir şehir merkezinde faaliyet gösteren, öncelikli öneme sahip, ulusal ölçekli olan, basın işletmelerinde etkinlikte bulunan fikir üreticilerinin tümü oluşturmaktadır.

Araştırma örnekleminin seçiminde, tirajları yüksek olan ve farklı ideolojik görüşleri temsil eden (muhafazakar, ana akım ve sol ideoloji) gazeteler tercih edilmiştir. Bunlar Cumhuriyet, Milliyet, Hürriyet, Star, Bugün, Habertürk, Akşam, Zaman gazetelerindeki fikir üreticileridir. Seçimde en çok özen gösterilen noktalardan birisi, evrenin özelliğini temsil etmesi olmuştur. Bu nedenle herkese eşit şans tanıma olasılığını arttırmak için eşit olasılıklı örneklem yöntemi tercih edilmiştir ve nerede ise evrene yakın olarak seksen altı fikir üreticisi ile yüz yüze ve derinlemesine görüşülmüş, bunlardan altı tanesi verdiği tutarsız yanıtlar nedeniyle iptal edilmiştir.

Araştırma Tekniği

Araştırmada toplam otuz soruyu kapsayan beşli Likert ve çoktan seçmeli anket tekniği kullanılmıştır. Ayrıca derinlemesine gözlem ve mülakat tekniğinden de yararlanılmıştır.

Verilerin İstatistiksel Analizi

Araştırma verileri SPSS 15 programında değerlendirilmiştir. Sırası ile; frekans dağılımı, ki-kare testi ve nanparametrik olan Spearman korelasyonundan faydalanılmıştır. 0.05 ve 0.01 güven aralığı temel alınmıştır.

d) Bulguların Yorumlanması

Demografik Bulgular

Fikir üreticilerinin yaş, cinsiyet, medeni durum, statü, eğitim, hizmet yılı, basın kartına göre dağılımı.

Tablo 1. Demografik Bulgular

Tablo 14. Hak İhlalleri ile Sosyal Psikolojik Olumsuzluklar İlişkisi		n N	%	Toplam N %	Demografik Değişkenler	n N	%	Toplam N %	
Yaş	25-30	28	35,0	80	Eğitim	Lise	14	17,5	80
	31-40	28	35,0			Üniversite	59	73,8	
	41 ve üstü	24	30,0			Yüksek Lisans	7	8,8	
Cinsiyet	Kadın	18	22,5	80	Hizmet Yılı	1-5	44	55,0	80
	Erkek	61	76,3			6-10	15	18,8	
Medeni Durum	Evli	51	63,8	80		11 ve üstü	21	26,3	100,0
	Bekar	29	36,3		100,0	Basın Kartı	Var	38	
Statü	Yönetici	15	18,8	80	Yok		42	52,5	
	Fikir İşçisi	65	81,3		100,0				

Bulgular incelendiğinde, basın işletmesinde çalışan fikir üreticilerinin yaş aralıklarının (yaklaşık % 30-35) birbirine yakın dağılım gösterdiği, erkeklerin (% 61) kadınlardan daha fazla istihdam edildiği, çalışanların yarısından fazlasının (% 63,8) evli ve üniversite (% 73,8) mezunu olduğu, büyük çoğunluğunun (% 55,0) 1-5 yılları arasında basın sektöründe çalıştığı ve % 18,8'inin yönetici, % 81,3'ünün ise fikir üreticisi olarak görev yaptığı gözlenmektedir.

Tablo 2. Bireysel Hak İhlalleri

	N	%	
Sendikaya Üyeyim	Evet	6	7,5
	Hayır	74	92,5
Mobbinge Maruz Kalıyorum	Evet	48	60,0
	Hayır	28	35,0
	Belki	4	5,0
Sosyal Güvenlik Haklarım Uygulanmıyor	Evet	44	55,0
	Hayır	28	35,0
	Belki	8	10,0
Cinsiyetçi Kimlik Ayrımı Var	Evet	13	16,3
	Hayır	62	77,5
	Belki	5	6,3
Yeterli Ücret Alamıyorum	Evet	48	60,0
	Hayır	30	37,5
	Belki	2	2,5
Asgari Ücret Ödeniyor	Evet	13	16,3
	Hayır	67	83,8
Kadrosuz Çalışıyorum	Evet	12	15,0
	Hayır	68	85,0
Çalışma Saatim Yasal Sınırın Üstündedir	Evet	43	53,8
	Hayır	32	40,0
	Belki	5	6,3
Karar Sürecinde Bağımsız Değilim	Evet	54	67,5
	Hayır	24	30,0
	Belki	2	2,5
Alternatif İş Olanakım Olsa İşten Ayrılıyorum	Evet	46	57,5
	Hayır	30	37,5
	Belki	4	5,0

Fikir üreticilerinin kendilerine yönelik hak ihlal algıları incelendiğinde; % 92,5 ile birinci sırada yer alan sendika üyeliğinden yoksun oldukları dikkat çekmektedir. Bunu % 67,5 ile karar süreçlerine katılamama izlemektedir. Antidemokratik olarak nitelenebilecek bu uygulama, nesnel bilgiye ulaşamama ya da bilgi akışının engellenmesi olasılığını doğurmaktadır. Üçüncü sırayı % 60 ile mobbinge maruz kalma ve yine % 60 ile yeterli ücret alamama takip etmektedir. Yine işgörenlerin yarısından biraz fazlası (% 55) sosyal güvenlik haklarının tam uygulanmadığını ifade ederlerken, % 57,5 de alternatif iş olanakları olsa işten ayrılacaklarını belirtmişlerdir. Buna karşın işgörenlerin % 85'inin kadrolu çalıştıkları, çoğunun cinsiyetçi ayrıma maruz kalmadıkları (% 77,5) ve her ne kadar ücret sistemini az buluyorlarsa da, asgari ücret (% 83,8) sınırının üzerinde çalıştıkları dikkat çekmektedir.

Tablo 3. Sosyal – Psikolojik Tepkiler

	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	Toplam
	%	%	%	%	%	80
Duygusal Yoksunluk	8,8	42,5	13,8	32,5	2,5	100,0
Başarısızlık, Hatalı Karar Verme	1,3	30,0	13,8	50,0	5,0	100,0
Duyguları Bastırma	6,3	48,8	17,5	26,3	1,3	100,0
Yabancılaşma	2,5	43,6	22,5	30,0	1,3	99,0
Bağımlılık	13,8	52,5	15,0	17,5	1,3	100,0
Aşırı Eleştirelilik, Üstünlük Duygusu	1,3	26,3	28,8	38,8	5,0	100,0
Cezalandırma	2,5	23,8	20,0	50,0	3,8	100,0
Tehditlere Boyun Eğme	2,5	42,5	15,0	32,5	7,5	100,0
İstismar Edilme	8,8	51,3	12,5	23,8	3,8	100,0
Onaylanmak İsteme	7,5	41,3	16,3	32,5	2,5	100,0
Stres ve Huzursuzluk	15,0	53,8	10,0	18,8	2,5	100,0
Güvensizlik Yaşama	11,3	46,3	13,8	27,5	1,3	100,0
Öz Denetim Yetersizliği	5,0	36,3	17,5	36,3	5,0	100,0

Basın işletmesinde çalışan işgörenlerin içinde buldukları sosyal psikolojik olumsuzluklara bakıldığında, öncelikli sırayı (53.8 + 15.0 = 68.8) yoğun huzursuzluk ve stres altında çalıştıkları dikkat çekmektedir. İkinci sırada, üstlerine bağımlı oldukları (52.5 + 13.8 = 66.3), üçüncü sırada ise (51.3 + 8.8 = 60.1) istismar edildiklerini ifade etmeleri yer almaktadır. Güvensizlik yaşama ve duygularını bastırma yarısından fazlası için söz konusudur. Buna karşın fikir üreticilerinin yine yarından fazlası cezalandırılma işleminin kurumlarında gerçekleştirilmediğini (50.0 + 3.8 = 53.8), başarısız olmadıklarını tam tersine üstünlük duygusu taşıyıp, zaman zaman aşırı eleştirel (38.8 + 5.0 = 43.8) olduklarını da ifade etmişlerdir.

Hipotezlerin Sınanması

H1 Hipotezi; hak ihlallerinin, demografik verilerden yaş, statü ve çalışma süresine bağlı olarak farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesini temel almıştır.

Tablo 4. Yaş - Asgari Ücret Ödemesi

Yaş	Evet %	Hayır %	Toplam %
25 - 30	32,1	67,9	100,0
31 - 40	7,1	92,9	100,0
41 ve üstü	8,3	91,7	100,0
Toplam %	16,3	83,8	100,0

$$x^2 = 8,008 \quad p < 0,01$$

Tablo 5. Yaş – Kadrosuz Çalışma

Yaş	Evet %	Hayır %	Toplam %
25 - 30	32,1	67,9	100,0
31 - 40	0,0	100,0	100,0
41 ve üstü	12,5	87,5	100,0
Toplam %	15,0	85,0	100,0

$$x^2 = 11,513 \quad p < 0,003$$

İstatistiki veriler hak ihlallerinden sayılan asgari ücret ödemeleri ile, işletmede kadrosuz çalışanların, yaş gruplarına bağlı olarak anlamlı farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur. Genel toplam içinde asgari ücret alanların payı % 16,3'dür ve bununda % 32,1'ini 25-30 yaş arasında mesleğe yeni başlayanlar oluşturmaktadır. Yaş büyüdükçe, asgari ücret alanların oranı (% 92,9 - % 91,7) düşüş göstermektedir.

Kadrosuz çalışanların yaşa göre dağılımına bakıldığında; 25-30 yaş aralığındaki grubun %32,1'inin hala kadroya geçirilmediği, buna karşın 31-40 yaş aralığındaki fikir üreticilerinin ise, tamamının kadrolu olduğu dikkat çekmektedir. 41 ve üstü yaş grubunda sözleşmeli olarak çalışan % 12,5'lik grup olduğu izlenmektedir.

Tablo 6. Statü - Asgari Ücret

Statü	Evet %	Hayır %	Toplam %
Fikir Üreticisi	20,0	80,0	100,0
Yönetici	0,0	100,0	100,0
Toplam %	16,3	83,8	100,0

$$x^2 = 13,582 \quad p < 0,04$$

Analizler, statü ile asgari ücret arasında ($p < 0,04$) istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğunu göstermektedir. Yöneticilerin tamamına (% 100) asgari ücretin üzerinde ödeme yapılırken, fikir üreticilerinin % 20'si asgari ücretle çalışmaktadır.

Tablo 7. Çalışma Süresi ve Sosyal Güvenlik Hakkı

Çalışma Süresi	Evet %	Hayır %	Bazen %	Toplam %
1 - 5	65,9	34,1	0,0	100,0
6 - 10	46,7	33,3	20,0	100,0
11 ve üstü	38,1	38,1	23,8	100,0
Toplam %	55,0	35,0	10,0	100,0

$$x^2 = 12,217 \quad p < 0,016$$

Çalışma süreleri ile sosyal güvenlik haklarının ihlalleri arasında istatistiksel olarak $p < 0,016$ sonucuna göre anlamlı bir farklılaşma olduğu gözlenmiştir.

Çalışma süresi ne olursa olsun sosyal güvenlik hakkının ihlal edildiğini (% 55)'lik bir kesim kabul ederken (% 10)'luk bir kesim de bazen ihlal edildiğini belirtmiştir.

Çalışma süresi 1-5 yılları arasında olanlar (% 65,9) en fazla ihlale uğrayanlardır. Çalışma süresi arttıkça sosyal güvenlik hak ihlallerinin de giderek azaldığı görülmektedir.

Özetle; H1 Hipotezi, asgari ücret alma, kadrosuz çalışma ve yaş farklılaşması, asgari ücret alma ve statü farklılaşması, sosyal güvenlik hak ihlali ile çalışma süresi farklılaşması için doğrulanmış, diğer değişkenler için doğrulanmamıştır.

b) H2 Hipotezi; basın işletmelerinde çalışan fikir üreticilerinin içinde bulunduğu iş ortamından kaynaklanan sosyal psikolojik olumsuzluklar; yaş, statü ve çalışma sürelerine göre farklılaşma gösterir olarak belirlenmiştir.

Tablo 8. Yaş – Duygularını Bastırma

	25-30 %	31-40 %	41 ve üstü	Toplam %
Tamamen Katılıyorum %	3,6	10,7	4,2	6,3
Katılıyorum %	50,0	60,7	33,3	48,8
Kararsızım %	28,6	10,7	48,8	17,5
Katılmıyorum %	17,0	14,3	17,5	26,3
Hiç Katılmıyorum %	0,0	3,6	26,3	1,3
Toplam %	100,0	100,0	1,3	100,0

$$x^2 = 15,716 \quad p < 0,04$$

Tablo 9. Yaş – Yabancılaşma

	25-30 %	31-40 %	41 ve üstü	Toplam %
Tamamen Katılıyorum%	7,1	0,0	0,0	2,5
Katılıyorum%	39,3	57,1	33,3	43,6
Kararsızım %	32,1	21,4	12,5	22,5
Katılmıyorum%	21,4	17,9	54,2	30,0
Hiç Katılmıyorum %	0,0	3,6	0,0	1,3
Toplam %	100,0	100,0	100,0	100,0

$$x^2 = 16,414 \quad p < 0,031$$

Olumsuz iş koşullarında duygularını bastırdıklarını ifade eden işgörenler hemen hemen her yaş grubunda görülmekte ise de en fazla 31-40 (% 60,7) ve 25-30 (% 50) yaşları arasında olanlar oluşturmaktadır. 41 ve üstü yaş grubu ise duygularını bastırmada (% 48,8) kararsız olduklarını ve (% 17,5) katılmadığını belirtmiştir.

Yaşlı kuşağın katılmaması yılların deneyimine ve duygu yönetimindeki başarılarına bağlanabilir. Diğer yandan işine, kendine ve kurumuna karşı en çok yabancılaşma yaşayan yaş grubu, 31-40'dır (% 57,1). İkinci sırada gençler (25-30) ve üst yaş grubu olan 41 ve üstü (% 33) gelmekte ise de, genel dağılımın yaklaşık yarısı yabancılaşma yaşamaktadır (% 43,6 + % 2,5 = % 46,1).

Tablo 10. Statü – Duygusal Yoksunluk

	Fikir Üreticisi %	Yönetici %	Toplam %
Tamamen Katılıyorum %	10,8	0,0	8,8
Katılıyorum %	49,2	13,3	42,5
Kararsızım %	10,8	26,7	13,8
Katılmıyorum %	27,7	53,3	32,5
Hiç Katılmıyorum %	1,5	6,7	2,5
Toplam %	100,0	100,0	100,0

$$x^2 = 11,298 \quad p < 0,023$$

Tablo 11. Statü – Başarısızlık

	Fikir Üreticisi %	Yönetici %	Toplam %
Tamamen Katılıyorum %	1,5	0,0	1,3
Katılıyorum %	36,9	0,0	30,0
Kararsızım %	15,4	6,7	13,0
Katılmıyorum %	41,5	86,7	50,0
Hiç Katılmıyorum %	4,6	6,7	5,0
Toplam %	100,0	100,0	100,0

$$x^2 = 11,510 \quad p < 0,021$$

Tablo 12. Statü – Bağımsızlık

	Fikir Üreticisi %	Yönetici %
Tamamen Katılıyorum %	15,4	6,7
Katılıyorum %	60,0	20,0
Kararsızım %	12,3	26,7
Katılmıyorum %	10,8	46,7
Hiç Katılmıyorum %	1,5	0,0
Toplam %	100,0	100,0

$$x^2 = 15,268 \quad p < 0,004$$

Tablo 13. Statü – Güvensizlik

	Fikir Üreticisi %	Yönetici %	Toplam %
Tamamen Katılıyorum %	7,7	26,7	11,3
Katılıyorum %	52,3	20,0	46,3
Kararsızım %	15,4	6,7	13,8
Katılmıyorum %	23,1	46,7	27,5
Hiç Katılmıyorum %	1,5	0,0	1,3

$$x^2 = 10,021 \quad p < 0,04$$

İstatistiksel bulgular, basın işletmelerinde çalışan işgörenlerin içinde bulunduğu sosyal psikolojik olumsuzluklardan; duygusal yoksunluk, hatalı karar verme ya da başarısızlık, üstlerine bağımlı olma ve güvensizlik duyguları ile buldukları statüler (fikir üreticisi, yönetici) arasında anlamlı farklılaşma olduğunu ortaya koymuştur.

Duygusal yoksunluk ile statü farklılığı ilişkisine bakıldığında, fikir üreticilerinin (% 49,2 + % 10,8 = % 60) yarıdan fazlasının duygusal yoksunluk içinde olurken bunun tam karşısı, yöneticilerin (% 53,3 + % 6,7 = % 60,0) duygusal yoksunluğu deneyimlemedikleri gözlenmiştir.

Buldukları statüye göre, başarısızlık oranları arasındaki anlamlı farklılaşmanın; fikir üreticilerinin kendilerini (% 36,9 + % 1,5 = % 38,4) başarısız bulmalarına karşın, yöneticilerin (% 86,7 + % 6,7 = % 93,4) neredeyse tamamına yakınının kendilerini başarılı bulmalarından kaynaklandığı dikkatleri çekmektedir.

Bağımlılık ve statüler arasındaki istatistiksel olarak anlamlı farklılaşma analiz edildiğinde; fikir üreticilerinin (% 60 + % 15,4 = % 75,4) % 75,4 üstlerine bağımlı olduklarını ifade ederken, bu oran yöneticilerde yerini, katılmıyorum % 46,7 ve kararsızlığa % 26,7'ye bırakmaktadır.

İşte ve sosyal ilişkilerde en fazla güvensizlik yaşayan kesim fikir üreticileri (% 52,3) olurken, yöneticiler (% 46,7) güvensizliği büyük ölçüde atlatmış görülmektedir.

Sonuçta, sosyal psikolojik etkenlerden; duygularını bastırma ve yabancılaşmanın, yaş gruplarına göre; duygusal yoksunluk, başarısızlık, bağımlılık ve güvensizliğin statü durumlara

rına göre; χ^2 değeri dikkate alındığında anlamlı farklılaşma gösterdiği, bu nedenle hipotezin kısmen doğrulandığı, değişkenlerden hizmet süresi dikkate alındığında; sosyal psikolojik etkenlerin hiçbirisi ile istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşma gözlenmediği için, bu anlamda belirlenen hipotezin reddedildiği ifade edilebilir. Özetle; hipotezimiz, kısmen doğrulanmıştır.

Tablo 14. Hak İhlalleri ile Sosyal Psikolojik Olumsuzluklar İlişkisi

Spearman's Rho	Sendika Üyeliği	Mobbing	Sosyal Güvenlik Hakkı	Cinsiyetçi Ayırım	Ücret	Asgari Ücret	Kadrosuz Çalışma
Duygusal Yoksunluk, Anlamsızlık		262**					
Başarısızlık, Hatalı Karar						243*	
Duyguları Bastırma		312**			320**		
Yabancılaşma		411**		242*	239*		
Bağımlılık					233*		
Aşırı Eleştirelilik, Üstünlük Duygusu						234*	
Cezalandırma		342**					
Tehditlere Boyun Eğme		273*	244*				
İstismar Edilme		336**			326**		
Onaylanmak İsteme		240*				318**	
Stres ve Huzursuzluk		298**					
Güvensizlik Yaşama		310**					
Öz Denetim Yetersizliği							

** Correlation is significant 0.01 level (2 tailed)

* Correlation is significant 0.05 level (2 tailed)

a-H3 Hipotezi; “Basın işletmelerinde çalışan fikir üreticilerinin uğradıkları hak ihlalleri ile içinde buldukları sosyal psikolojik olumsuzluklar arasında ilişki vardır” sınımasına dayanmaktadır.

Tablo-14 incelendiğinde, nonparametrik Spearman's Rho korelasyon testi sonuçlarına göre; sendikaya üyeliği, sosyal güvenlik haklarından mahrumiyet ve kadrosuz çalışma ile sosyal psikolojik olumsuzluklar arasında herhangi bir ilişki bulunamamıştır. Bu değişkenler için hipotezimiz reddedilmiştir. Buna karşın;

- Mobbinge maruz kalma ile duygusal anlamsızlık, duyguları bastırma, cezalandırma, boyun eğme, istismar edilme, onaylanmak isteme, stres ve huzursuzluk, güvensizlik arasında zayıf, yabancılaşma arasında orta düzeyde bir ilişki olduğu saptanmıştır.
- Sosyal güvenlik haklarından mahrum olma ile boyun eğme arasında zayıf,
- Cinsiyetçi ayırım ile yabancılaşma arasında ters yönlü,

- Yeterli ücret alamama ile duyguları bastırma, yabancılaşma bağımlılık ve istismar edilme,
- Asgari ücret alanlar ile başarısızlık (hatalı karar verme), eleştirelilik, onaylanmak isteme arasında,
- Yasal sınırların üzerinde çalışma ile yabancılaşma ve stresli oluş arasında,
- Kararlara katılmama ile stresli oluş arasında, zayıf korelatif ilişkiler saptanmıştır.
- İş değiştirmek isteme ile duygusal yoksunluk, başarısızlık, yabancılaşma, bağımlılık, cezalandırma, boyun eğme, istismar edilme, stres, güvensizlik arasında ise orta ve üst düzeyde ilişki olduğu saptanmıştır.

Bu değişkenler söz konusu olduğunda, H3 hipotezimizin kısmen doğrulandığı belirlenebilir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Türkiye 21.yüzyıla tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi küreselleşme paradigmasına koşut olarak, iletişim ağları; sofistike teknoloji, özelleştirme ve deregülasyon uygulamaları ve örgüt yapı ve dinamiklerindeki dönüşümler ile girmiştir. Küresel pazarın önemli parçası olmaya devam etmektedir. Kitle iletişim alanındaki mülkiyet ilişkileri büyük tekellerin kurulmasına neden olmuş ve tekeller arasında kuralsız çatışma ve rekabetler yaşanmıştır.

Bu bağlamda medya örgütlerindeki iş ilişkileri, ücret politikaları, sömürge karaktere bürünmüş ve iş güvencesi kaybolmuş, siyasetin ve sermayenin çıkarını gerçekleştirme ve sürdürmek temel hedef haline gelmiş ve işgörenlerde hak ihlalleri ve onun doğurduğu sosyal psikolojik bunalımlar işgöreni işine ve ürettiği ürüne giderek yabancılaştırmıştır.

Durumu analiz etmek amacı ile; merkezi İstanbul'da olan ancak Türkiye ölçeğinin önemli büyüklükte bir yansıması olan İzmir, basın işletmelerinde çalışan işgörenlerin hak ihlallerinin ve onlarda yarattığı sosyal psikolojik olumsuzlukların hangi boyutta olduğuna dair yapılan araştırma sonuçlarının, istatistiki analizleri şu bulguları göstermiştir:

- İşgörenlerin 25-41 ve üstü yaş aralıklarında olduğu, kadınlardan fazla erkeklerin istihdam edildiği, çoğunun üniversite mezunu olduğu, yarıdan fazlasının 1-5 yılları arasında hizmet yılında yoğunlaştığı ve yine yarıdan fazlasının da henüz basın kartına sahip olmadığı saptanmıştır.
- Bireysel hak ihlalleri ile ilgili yapılan inceleme sonucunda; neredeyse tamamına yakınının sendika ve toplu sözleşme haklarından mahrum olduğu, yine yarıdan fazlasının mobbinge (psikolojik baskı) maruz kaldığı, asgari ücret almadıkları ama emeklerinin sömürsüne, yoksulluk ve yoksunluklarını pekiştirecek olan yeterli ücret seviyesine ulaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Fikir üreticilerinin çoğunun (% 68) mesleğin temel ideolojisi olan nesnel, gerçek, adil ve doğru bilgiyi verebilme ve kamusal işlevini gerçekleştirme işlevini yerine getirebilmede ön koşul olan karar sürecine katılmadan mahrum oldukları ve antidemokratik ve merkezi uygulamanın devam ettiği de dikkatleri çekmiştir. Yine fikir üreticileri-

nin yarısından fazlası yasal çalışma süresinin üstünde çalıştıklarını ve alternatif iş olanakları olsa işlerinden ayrılacaklarını ifade etmişlerdir.

- Fikir üreticilerinin içinde buldukları koşullara bağlı olarak sosyal psikolojik olumsuzluklar hakkındaki bulgular incelendiğinde en çok dikkat çekenler arasında; iş yerinde stresli oldukları ve huzursuzluk duydukları ifade edilebilir.
- Bu durumu, üstlerine bağımlı olma ve görevsel istismar edildikleri duyguları izlemektedir. Ayrıca fikir üreticileri, kurumuna karşı güvensizlik yaşadıklarını, duygularını bastırdıklarını, tehditlere boyun eğdiklerini ve yabancılaşma yaşadıklarını belirtmişlerdir.
- Hak ihlallerinin demografik verilerden, yaş statü ve çalışma süresine göre farklılık taşıyıp taşımadığı konusunda yapılan analizler;
- Asgari ücret alanlarda, kadrosuz çalışanlarda ve yönetici
- statüsünde olmayıp sadece fikir üreticisi olarak çalışanlarda ve çalışma süresi 1-5 yıl olanlarda, yönetici kesimin tersi olarak istihdam edilenlerde sosyal hak ihlalleri daha fazla izlenmiştir.
- Sosyal psikolojik yoksunluklarla, yaş, statü ve çalışma süresine göre istatistiksel anlamdaki farklılığın olup olmadığı hususunda;
- Sosyal psikolojik yoksunluklardan, duygularını sürekli bastırmanın daha fazla 25-30, yabancılaşmanın ise 31-40 yaşlarındaki fikir üreticilerinde yaygın olduğu; bağımlı olma, güvensizlik yaşama, başarısız olma ve duygusal yoksunluk yaşamının da, yöneticilerin tersine fikir üreticilerinde de izlendiği dikkatleri çekmiştir.
- Hak ihlalleri ile sosyal psikolojik olumsuzluk arasındaki ilişki sonuçlarının analizleri;
- İş değiştirmek isteyenlerin ve mobbinge maruz kalanların ise hemen hemen hepsi de sosyal psikolojik olumsuzluk olan duygusal yoksunluk, başarısızlık, duyguları bastırma, yabancılaşma, boyun eğme, istismar edilme, onay arama, güvensizlik yaşama ve öz denetim yetersizliği duyduklarını ifade etmişlerdir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Aras, Ö., 2008, Türk Basımında Mülkiyet ve Sahiplik yapısı, GaziÜniv.S.B.Enstitüsü, Gazetecilik ABD., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Beck J., Weishar K., 1997, Adult Attachment Processes Individual Perspectives Brit J.Med Psy.70
- Chomsky N., Herman E.S., 1988, Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Communication, NH: Panteon N.Y.

Erdoğan İ., Alemdar K., 2005, Öteki Kuram, Erk Yayınları, Ankara.

Girgin A., 2000, Yazılı Basında Haber ve Habercilik Etik'i, İnkılap Kitabevi, İstanbul,

Golding P., Murdock G., 1991, Kültür, İletişim ve Ekonomi Politik, S.Iruan (Der), Medya, Kültür, Siyaset, Bilim ve Sanat Yay., Ark Kitapları, Ankara.

Özsever A., 2004 Tekelci Medyada Örgütsüz Gazeteci, İmge Kitabevi, Ankara,

Shaw B., Segal ZV ve Ark, 1988, Introduction to Cognitive Therapy Review of Psych. Vol 7 Washington DC Psych.Press

Sönmez M., 2004, Türkiye Medyasında Yeni Sahiplik Yapısı: Cepheler ve Profiller, D.Tılıç (Der), Türkiye Gazetecilik ÇGD Yayınları, Ankara.

Tılıç D., 1998, Utanıyorum Ama Gazeteciyim, İletişim Yayınları, Ankara.

Tutar H., 2009, İşgören Yabancılaşması ve Örgütsel Sağlık İlişkisi, Sakarya Üniv.GMY Yayını, Sakarya.

Uzun M., 2008, Medyada Tekelleşme, Ankara Üniv. S. B. E. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Young J., 1991, Early Maladaptive Schemas, NY, The Guilford Pres.

Makaleler

Görmüş A., Basın İş Sözleşmesi, TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi, Cilt 21, Sayı 5-6, 2008

Seçkin G., 2000 yılında Türkiye'de Gazetecilerin Ekonomik ve Sosyal Statüsü, Global Media Journal, Güz 2010, Cilt1, Sayı 1, ISSN 1309-7601

Soygüt G., Karaosmanoğlu A., Çakır Z., 2009, Erken Dönem Uyumsuz Şemaların Değerlendirilmesi: Young Şema Ölçeği Kısa Form-3'ün Psikometrik Özelliklerine İlişkin Bir İnceleme, Türk Psikiyatri Dergisi, 20(1), 75-86.

Tınaz P., İş Yerinde Psikolojik Taciz (Mobbing), Çalışma ve Toplum, 2006/4

İnternet Kaynakları

Anadolu Ajansı'nda Toplu İş Sözleşmesi İmzalandı, www.tgs.org.tr//index2.php?option=c.... , erişim tarihi:15.05.2011

İşten Atılan Basın Emekçileri ile Dayanışma Çağrısı,

www.tgs.org.tr/index2.php?option=c..., 2005, erişim tarihi: 15.05.2011

Kıdem Tazminatı Hakkı, www.tgs.org.tr/index2.php?option=c... erişim tarihi: 15.05.2011

Smythe D., 1981, Dependency Road: Communications, Capitalism, Consciourness and Canada N.J. Ablex.

www.toplumdusmani.net, erişim tarihi: 29.05.2011